

**ИСПИТНА
ПРОГРАМА**

ДРЖАВЕН ИСПИТЕН ЦЕНТАР

**МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

ЗАВРШЕН ИСПИТ

**СРЕДНО СТРУЧНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Скопје, 2014

1. ВОВЕД

Македонски јазик и литература е предмет во средното стручно образование кој се изучува во сите четири наставни години. Основната задача на овој наставен предмет е да ги оспособи учениците за писмена и усна комуникација и правилна употреба на стандардниот јазик. Учениците преку овој предмет се оспособуваат и за аналитичко и критичко читање на литературните дела.

Според концепцијата за средно стручно образование, основна цел на завршниот испит по македонски јазик и литература е:

- подигање на квалитетот на средно образование;
- следење и контрола на реализацијата на наставните програми по македонски јазик и литература (засновани на образовните стандарди на државно ниво);
- стекнување сертификат за завршено средно стручно образование (заокружување на образованието со испит);
- информирање на учениците, родителите и образовните институции за постигањата на учениците добиени преку валидни и веродостојни мерења.

Согласно Концепцијата, предметот македонски јазик и литература спаѓа во задолжителните предмети и е дел од завршниот испит.

Намена, основа и содржина на испитната програма

Испитната програма е документ кој е наменет за учениците од средното стручно образование во Република Македонија. Основна намена на овој документ е да ги информира учениците за содржината и начинот на спроведувањето на училишниот завршен испит по македонски јазик и литература. *Завршниот испит е наменет за учениците од средното стручно образование кои не се определиле за државна матура. Целта на овој испит е добивање документ за завршено средно стручно образование.*

Испитната програма се темели на наставните програми од сите четири години. Програмските подрачја **ЈАЗИК** и **ЛИТЕРАТУРА** од сите 4 години ќе се проверат преку способностите **говорење, читање, книжевна анализа (примена и вреднување со литературно теоретски поими на познати и непознати дела) и пишување.**

Испитната програма ги содржи следните компоненти:

- Цел на испитот
- Содржина на испитот
- Спецификација на подрачјата и способностите
- Конкретизација на целите
- Опис на испитот
- Критериуми на оценување.

2. ОПШТА ЦЕЛ НА ИСПИТОТ

Завршниот испит по предметот македонски јазик и литература ќе значи заокружување (завршна оценка) на знаењата и способностите што учениците треба да ги имаат на крајот од четиригодишниот образовен процес и добивање сертификат за завршено средно стручно образование.

Учениците треба да бидат оспособени за:

- самостојно конципирање и реализирање на усно и писмено изразување;
- примена на правописните и правоговорните правила на стандардниот македонски јазик;
- критичко и креативно интерпретирање на литературни дела;
- критичко читање текстови.

3. СОДРЖИНА НА ИСПИТОТ

3.1. ЈАЗИК

Цели:

- примена на јазичните норми на стандардниот јазик во писмена и усна комуникација.

Ученикот треба:

- да ги применува правописните и правоговорните правила;
- самостојно и правилно да формулира исказ.

СОДРЖИНИ

1. НАУКА ЗА ЈАЗИКОТ

- Национален - дијалектен - стандарден јазик

2. ИСТОРИСКИ РАЗВИТОК НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

- Почетоците на словенската писменост - Кирил и Методиј
- Погледите на К. П. Мисирков за македонскиот јазик - „За македонските работи“
- Улогата на Б. Конески во кодификација на македонскиот литературен (стандарден) јазик

3. ФОНЕТИКА И ФОНОЛОГИЈА

- Гласовни промени. Едначење по звучност

4. АКЦЕНТ

- Акцентот во македонскиот литературен (стандарден) јазик
- Акцентски целости

5. ПРАВОПИС

- Употреба на голема буква
- Слеано и разделено пишување на зборовите
- Делење на зборот на крајот од редот
- Скратеници и скратување на зборовите
- Интерпункција-правописни знаци
- Интерпункциски знаци(, .; ? !: ( ) -)

6. МОРФОЛОГИЈА И МОРФОСИНТАКСА

- Зборовни групи
  - Од морфолошки, лексичко-семантички и синтаксички пристап
  - Функцијата на зборовите во исказ

7. ЛЕКСИКОЛОГИЈА

- Основни типови лексички значења на зборовите

8. СИНТАКСА

- Реченица (проста; сложена)
  - Редот на дел-речениците во исказот

9. ФРАЗЕОЛОГИЈА

- Фразеологизми

10. ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА

- Значењето на дијалектниот јазик во функција на стандардниот македонскиот јазик

3.2. ЛИТЕРАТУРА

Цели:

- примена на знаењата за белезите и претставниците на националната и светската литература;
- критичко и креативно интерпретирање и коментирање литературни дела.

Ученикот треба:

- аналитичко - творечки и критички да пристапува кон литературното дело;
- да го определи контекстот на литературното дело (простор, време, жанр).

СОДРЖИНИ

1. НАУКА ЗА ЛИТЕРАТУРАТА - Поделба на науката за литературата	
2. ТЕОРИЈА НА ЛИТЕРАТУРАТА - Фолклор / мит - Народна литература - Драма (стих: проза) - Епика (стих: проза) - Лирика - Стилски изразни средства - Литературно-научни видови и публицистика	- епитет , компарација , словенска антитеза , реторско прашање .
3. МАКЕДОНСКА ЛИТЕРАТУРА - Средновековна литература - Климент Охридски	- „Панонски легенди“ - „Похвално слово“
- Кирил Пејчиновиќ	- „Слово за празниците“
- Константин Миладинов - Григор Прличев - Војдан Поп Георгиев Чернодрински	- Литературна дејност - „Сердарот“ - „Македонска крвава свадба“
- Кочо Рацин - Горѓи Абаџиев - Петре М. Андреевски - Блаже Конески - Ацо Шопов	- „Бели мугри“ - „Пустина“ - „Пиреј“ - Избор - Избор

<ul style="list-style-type: none"> - Коле Чашуле - Горан Стефановски - Ташко Георгиевски - Гане Тодоровски 	<ul style="list-style-type: none"> - „Црнила“ - „Диво месо“ - „Црно семе“ - Избор
<p>4. СВЕТСКА ЛИТЕРАТУРА</p> <ul style="list-style-type: none"> - Хомер - Данте Алигери - Џорџ Гордон Бајрон - Александар С. Пушкин - Оноре де Балзак - Шарл Бодлер - Едгар Алан По - Алберт Ками - А. П. Чехов 	<ul style="list-style-type: none"> - „Илијада“ (Разделбата меѓу Хектор и Андромаха) - „Божествена комедија“ (Воведна песна) - „Странствувањето на Чајлд Харолд“ - „Евгениј Онегин“ - „Чичко Горио“ - „Цвеќињата на злото“ - „Гарванот“ - „Странец“ - „Избор раскази“

4. КОНКРЕТИЗАЦИЈА НА ЦЕЛИТЕ, ЗНАЕЊАТА И СПОСОБНОСТИТЕ ПО ПОДРАЧЈА

4 1. ПИШУВАЊЕ

ЦЕЛИ	ТЕМИ - ПОЈАСНУВАЊЕ
1. Ученикот да состави синтаксички правилен текст.	Синтаксички неправилен текст да го стави во правилна форма.
2. Да оформи јазично правилен текст.	Да заврши корекција на јазични и интерпункциски грешки; - да трансформира дијалектен текст.
3. Да пишува текстови со практична намена.	Молба, писмо, пополнување формулар, оглас, соопштение, вест, пријава, биографија.
4. . Да пишува различни форми на писмено изразување на однапред дадена тема користејќи како извор различни информации.	Екологија, филм, музика, дрога, негативно влијание на медиумите, настани од секојдневниот живот.

4.2. ЧИТАЊЕ

ЦЕЛИ	ТЕМИ - ПОЈАСНУВАЊЕ
1. Ученикот да го определи видот на текстот и истиот да го анализира.	- Извлекува дадени факти , размислување , аргументи Дава мислење за прифатливост на некој аргумент
2. Да ги определи ликовите, личностите главната мисла во текст.	Ги анимира ликовите и личностите и мислите во даден текст.
3. Да ја воочи разликата меѓу реалноста и функцијата на текстот.	Ги открива и поврзува ликовите, проблемите и мотивите од текстот.
4. Да ја разбира улогата и значењето на текстот во минатото и сега.	Проценува колку текстот е актуелен денес според настанот, јазикот и стилот.

4.3. КНИЖЕВНА АНАЛИЗА

ЦЕЛИ	ТЕМИ - ПОЈАСНУВАЊЕ
1. Ученикот да ги определи хронологијата на настани и типови. нарација во литературно дело	- Фабула, сиже, нарација (линеарно, паралелна и др.); - Внатрешен монолог; дијалог.
2. Да ја определи структурата и композицијата на литературно дело.	- Строфа, стих, сонет, чинови, сцени, поглавја и др.
3. Да определи времето и местото на настанот / настаните во литературни дела.	- Настанот се случува во минатото, иднината и реално време на реални и измислени места.
4. Да ги анализира ликовите и да ги одредува нивните функции во литературно дело.	- Атрибути на ликови - Лик; Ликови
5. Да ги определи темите и мотивите во даден литературен текст.	Теми и мотиви: - љубов, традиција, идентитет, препознавање и др.

4.4. ГОВОРЕЊЕ

ЦЕЛИ	ТЕМИ- ПОЈАСНУВАЊЕ
1. Ученикот да направи самостојно организиран устен исказ на одредена тема.	Пример теми: - „Во секое семејство постои генерациски јаз“ - „Што е за младите модерно облекување?“ - „Правата на човекот произлегуваат од неговите обврски“
2. Да интерпретира ставови и аргументи во различни ситуации.	- Ситуации кога треба да се согласи со туѓи аргументи. - Реагира во ситуација зависно од улогата што ја добил.
3. Самостојно да коментира	- Театарска претстава - Спортски натпревар - Состаноци - Концерти - Новинарски запис - Литературно дело
4. Да употребува соодветна артикулација и интонација во експресивен начин на говорење на конкретна тема	- Во спонтан говор - Во подготвен говор - Треба да употребува: - логичен акцент - гестикација - паузи

5. ОПИС НА ИСПИТОТ

5.1. СТРУКТУРА НА ИСПИТОТ

Завршниот испит по македонски јазик и литература има 2 дела преку кои се оценуваат четирите способности. Издвоените способности процентуално имаат еднаква застапеност во процесот на оценување.

Способноста **говорење** е интересен дел од испитот кој ќе се спроведува во училиштето според утврдени правила за реализација на испитот и начинот на оценување. Реализација на испитот треба да започне со почеток на наставата во IV година. Наставникот ги планира термините и бројот на кандидатите кои ќе полагаат во текот на еден ден. Оценувањето на способноста **говорење** ќе се реализира со помош на утврдените критериуми.

Реализацијата на овој дел од испитот ќе започне откако ќе се создадат неопходните услови.

Читање и **книжевна анализа** се интересен дел на испитот во кои способностите ќе имаат процентуално ист број поени. Способностите **читање** и **книжевна анализа** се првиот дел од испитот и ќе бидат застапени со приближно ист број прашања во една текст книшка. Испитните прашања за овие способности ќе се оценуваат со користење на изготвен клуч на точни одговори.

Пишување е вториот интересен дел од испитот кои ќе се оценува според утврдени критериуми.

Интересен дел: Говорење.

Интересен дел: Читање; Книжевна анализа; Пишување.

Завршниот матурски испит се состои од тест книшка со испитни задачи од трите наведени способности.

5.2. ВРЕМЕТРАЕЊЕ НА ИСПИТОТ

Интерен дел:

Говорење: - време за подготовка - 15 минути
- ученикот говори - 7

Реализацијата на овој дел од испитот ќе започне откако ќе се создадат неопходните услови

Интерен дел: тест книшка - 180 минути

5.3. ВИДОВИ ИСПИТНИ ЗАДАЧИ

Матурскиот испит по предметот македонски јазик и литература ќе содржи испитни задачи:

- од отворен вид (есејски вид) ;
- со повеќе кратен избор;
- со дополнување;
- со подвлекување;

6. СПЕЦИФИКАЦИЈА НА ПОДРАЧЈАТА (СОДРЖИНИТЕ) И СПОСОБНОСТИТЕ

Програмски содржини	Способност 1	Способност 2	Способност 3	Способност 4	Вкупно
	Говорење	Читање	Пишување	Книжевна анализа (примена и вреднување на литературно-теоретски поими)	
ЈАЗИК 50%	20%	5 %	20 %	5 %	50%
ЛИТЕРАТУРА 50%	5 %	15 %	10%	20%	50%
Вкупно:	25%	20%	30%	25 %	100%

7. НАЧИН НА ОЦЕНУВАЊЕ

Вкупниот број бодови што можат да се освојат на испитот на тестовите е во интервал од 80 до 100 поени .

Точниот одговор на задачите со повеќечлен избор (во кои се бара ученикот да избере еден од одговорите што се понудени) се оценува со 1 поен.

Точниот одговор во задачите на кои се бара директен кус одговор (со еден или неколку зборови), исто така се оценува со 1 поен.

Задачите на кои се бара да се покаже како се решава некоја задача (проблемска ситуација), да се дискутира, образложи или вреднува некое решение или став се оценуваат така што одделно се оценува точното решавање во секоја фаза од одговарањето на барањата на задачата. Зависно од бројот на барањата овие задачи се оценуваат со 2 или 3 поени.

Ваквата распределба на бодовите е присутен во екстерно изготвени критериуми кои ќе се употребуваат за вреднување на есејски вид задачи.

Оценувањето ќе го вршат наставниците со употреба на однапред изготвено упатство за оценување на тест задачите за способностите **читање и книжевна анализа** и критериумите за задачите од способноста **пишување** дадени во оваа испитна програма. Вреднувањето на способноста **говорење*** ќе се врши според надворешно изготвени критериуми и го реализираат интерно, наставниците во училиштето. ***Реализацијата на овој дел од испитот ќе започне откако ќе се создадат неопходните услови.***

Потребниот број бодови за да се положи испитот се распоредува на скала за секоја од позитивните оценки (од 2 до 5) и се утврдува пред почетокот на испитот.

---

* За оваа способност има изготвено посебен документ – Испитна програма за способноста Говорење

7.1Способности кои се оценуваат

Училишниот матурски испит по македонски јазик и литература ќе ја оценува оспособеноста на ученикот во **говорење, читање, книжевна анализа и пишување.**

ГОВОРЕЊЕ

Главната цел на **говорењето** е да ги оспособи учениците да бидат подготвени да реализираат организирана усна презентација на различни теми во различни ситуации.

Форма на полагање: *устен дел од испитот.*

Начин на реализација: *интерен.*

Форми на усно изразување: *говори (раскажување, рецитирање); куси монолози (воведен збор, вест, дискусија, коментар, извештај); разговори или дијалози (службени разговори, дебата, анкета, разговор на дадена тема); посебни говорни видови (свечен говор, поздравен).*

Реализацијата на овој дел од испитот ќе започне откако ќе се создадат неопходните услови.

ЧИТАЊЕ

Главна цел на способоста **читање** е да ги оспособи учениците аналитички и синтетички да ги читаат зададените текстови или дела; да прават разлика кога читаат: за лични потреби (упатства, писма, биографии); за јавна употреба (правилници, закони); за образовни потреби (учебници, лексикони, енциклопедии, речници и др.

Форма на полагање: *писмен дел од испитот.*

Начин на реализација: *интерен.*

КНИЖЕВНА АНАЛИЗА

Главна цел на способноста **книжевна анализа** е да ги оспособи учениците самостојно да организираат интерпретација на дело; да споредуваат дела од различни национални литератури; да извлечат белези на одреден книжевен правец и др.

Форма на полагање: *писмен дел од испитот.*

Начин на реализација: *интерен.*

ПИШУВАЊЕ

Главна цел на способноста **пишување** е да ги оспособи учениците да можат писмено да се изразат на различни теми, во различни форми во секое време; да прават концепт; да водат белешки.

Форма на полагање: *писмен дел од испитот.*

Начин на реализација: *интерен.*

8.Критериуми за оценување на способноста *Пишување*

- Кандидатот го губи правото да биде оценуван според предвидените критериуми за способноста пишување доколку содржината на текстовите не соодветствува на зададената тема.
- Кандидатот го губи правото да биде оценуван според предвидените критериуми за способноста пишување доколку напишаниот текст за практична намена не ја задоволува бараната форма.
- Кандидатот го губи правото да биде оценуван според предвидените критериуми за способноста пишување доколку во напишаниот текст има повеќе или помалку зборови од предвидениот број на зборови дадени во Упатството за оценување за конкретната испитна година.

Критериуми за оценување	Индикатори за критериумите	Задача на оценувачот
<p>1. Јазик - - вкупно 2 поени</p> <p>правопис и интерпункција - 1 синтакса - 1</p>	<p>1. Правопис:</p> <ul style="list-style-type: none"> - употреба на мала и голема буква; - слеано и разделно пишување на зборовите; - пренесување на зборовите. - правопис на зборови - правилна употреба на интерпункциски знаци <p>2. Синтакса</p> <ul style="list-style-type: none"> - правилна синтаксичка композиција на реченицата и нејзина функционална употреба. 	<p>Оценувачот треба внимателно:</p> <ul style="list-style-type: none"> - да ги открие и класифицира грешките во текстот според даденото појаснување; да ја одреди тежината и повторливоста на грешките (повторливост - постојано се повторуваат исти грешки, на пр: идеа наместо идеја); повторената грешка се брои еднаш. - да ја процени правилната синтаксичка композиција на реченицата (правилен реченичен зборед; употреба на соодветни сврзници; правилен реченичен ред на дел - реченица во сложени реченици).
<p>2. Композиција на текст</p> <p>- вкупно 2 поени</p>	<p>Во текстот јасно се издвојуваат:</p> <ul style="list-style-type: none"> - вовед - главен дел - заклучок / параграфско средување со сврзувачки реченици 1 поен - почитување на границата на предвидениот број на зборови 1 поен 	<p>Оценувачот треба внимателно:</p> <ul style="list-style-type: none"> - да ја утврди присутноста на трите дела на композицијата; да ја оцени поврзаноста и следственоста на деловите; да го оцени параграфското средување на текстот со процена за присуството на сврзувачките реченици; - да утврди дали е употребен дозволеният број зборови.

<p>3. Креативност во содржина - вкупно 9 поени</p> <ul style="list-style-type: none"> - разбирање на темата - развој на темата - креативно поврзување на деловите и содржината - фокус на основната идеја во темата - оригинални и креативни елементи во книжевни и некнижевни стилови - почитување на поставените барања - соодветна лексика 	<p>Во текстот се чита:</p> <ul style="list-style-type: none"> - разбирање на темата со користење на соодветни примери како докази во развој на темата. - 2 поени - развој на темата со идеи и аргументи кои се основни за значењето на темата 1 поен - креативно поврзани критички мисли со употреба на точни факти поврзани со темата 2 поени - издвојување (фокусирање) на основната идеја во составувањето на текстот со оригинално и креативно поврзување на деловите - 1 поен - соодветна употреба на книжевни и некнижевни стилови во контекст на темата во која има оригиналност и креативност- 1 поен - создавање на текст кој соодвествува на поставените конкретни барања дадени во упатството -1 поен - употреба на лексика која е соодветна на видот на текстот и на темата 1 поен 	<p>Оценувачот треба внимателно:</p> <ul style="list-style-type: none"> - да го оцени разбирањето на темата и нејзиниот развој во текстот; - да ја оцени соодветноста на содржината во деловите од композицијата; - да ги оцени презентираниите факти, идеи, прашањата и одговорите во дадениот текст. - да ја оцени креативноста во текстот - да ги оцени оригиналните и креативните елементи - соодветна лексика означува: употреба на различни зборови, фрази, интернационализми и нивна соодветна употреба.
---	---	---